

Ki Nongrim Litereshor
bad
Ka Jingbishar Bniah

M.B.Jyrwa

Ki Nongrim Litereshor

bad

Ka Jingbishar Bniah

M.B.Jyrwa

Ki Sker

Wat Pep Pule Ia Kane	i
Ka Bynrap - Prof. B.L. Swer	iii-iv
Ki Khyndiat Kyntien - Prof. B. War	v-vi
Ka Stir Thiori-Kritisim - Mr. S. S. Majaw	vii
KA JINGTYRWA	1-4
KI NONGRIM LITERESHOR	5-35
KA JING BISHAR BNIAH	36-49
KI NONGRIM LITERESHOR BAD JINGBISHAR BNIAH	
KAT KUM KI NONGTHOH KHASI 1920-1970	50-146
4.1 - La Thylleng Ka Jingbishar Bniah Ha ka 1920	50-52
4.2 - U Wilson Reade	53-55
4.3 - U Edrenel Chyne	56-66
4.4 - U Woh (October 1929)	67-68
4.5 - U Sydney Evans	69-74
4.6 - U Soso Tham	75-83
4.7 - U Owen Rowie	84-95
4.8 - U H. Elias	96-108
4.9 - U Primrose Gatphoh	109-113
4.10 - U D. Nihon Sing Wahlang	114-119
4.11 - U Soren Khorigsit	120-125
4.12 - U F. M. Pugh: U Radbah Ka Thoh Ka Tar	126-146
KA PAR JINGTIP	147-154

Design & layout by Mang Computers, Dum Dum Rd, Nongthymmai.
Shillong - 793014.

Printed at Labanya Press, Guwahati.

First edition 2002 - Copies 500

WAT PEP PULE IA KANE

Ha kaba sdang, nga kwah ban iatbub lypa don aiu ha kane ka kot. Don ar tylli ki bynta kiba kongsan. Kaba nyngkong ka don ba ki lynnong 1 - 3. Kane ka long ka jingpyrsbang ban bub beit bad ryntib ia ki lynti prat (approaches) kiba don bad ialam ia ngi sba ki nongrim litereshor bad jingbisbar bniab. Dang don kiwei pat ki lynti prat kiba ngam sbym kyntbup hangne. Lebbe yn sa leh ia kata hadien lada u Trai Kynrad u pynsbait bor ia nga.

Ka bynta kaba ar ka don ba ka lynnong kaba 4. Kane pat ka long ka jingpyrsbang ban sot ia ki mat kiba donkam kiba ki nongthob ha pber ki bubrieb ha ki jingthob jong ki - ki mat kiba dei ki nongrim litereshor bad jingbisbar bniab. Pbin lap hangne sbibun ka jingiaiban ia kijub ki mat. Nga la shim ia ki kat kumba ki paw ha ki jingthob, bad ki jingkyntbub na ka liang jong nga ruh ki long baba dei ba dei ka jingiaiban ia kajub. Ka dau ha lyndet kane ka long ba nga la thob halor ki jingthob ha ka rukom kaba long lyngkhot lyngkhot. Kane ka bynta kam sbym dei ka tyrko halor ka jingsan jingroi jong kane ka tnat pule, namar kaei kaba nga la leh ka long ban sbu bub beit bad kyntbub rub katto katne halor kiei kiei kiba kito ki nongthob ha kito ki snem ki la thob halor kane ka bynta, kata ki nongrim litereshor bad jingbisbar bniab.

Nga la shim ia ka snem 1920 kum ka snem ha kaba kane ka tnat jingpule ka sdang thylleng bad ka snem 1970 kum ban pynkut ia ka phev snem ha kiba ki jingthob u F. M. Pugh ki kut. Ha ka jingshisba ka jingthob kaba khatdub ba u F. M. Pugh u pynmib ka long 1968, bynrei ngam sbym bub ia ka kumta. Nga la sbu thob 1970 kum kaba kut jong ka phev snem.

Nga pdiang sngewbba ia ki jingkyntbub bad jingbisbar bniab halor kane ka jingtrei na kino kino ki nongpule. Kiba kum kita kin iarap ia nga ban iobi ia kaba ngam sbym iobi.

Ngam lab kblem da pynpaw ia ka jingsngewngub kaba kbraw ia I Mrs. S. Pugh, Chairman jong ka Jeebon Roy Memorial Institute iba la sbah ia nga ban pule ia kito ki kot kbubor Khasi kiba rim na kiba nga la iob ia kito ki jingthob kiba dei ki jong u Mr. Wilson Reade, U Poet bad U Wob. Ka jingkylluid mynsiem jong I ka la pynsblur sbibun eh ia nga.

Nga sngewngub ia I Bab Banri Rynga iba la pynwad sbitom na Synod Office, Sbillong ia ki kopi jong 'U Nongialam Khristan' na kiba nga lab ban iobi ia ki jingthob u Sydney Evans halor ki phang ka mitar bad ki jingrwai. Ka jingsngewngub ka leit sba I Bab Maurice G. Lyngdoh na iba nga la iob katto katne ka jingtip kaba ia dei bad u Owen Rowie.

Nga pynpaw ia ka jingsngewngub kaba kyrpang ia I Prof. B. L. Sver bad Prof. B. War (Khasi Dept. NEHU) bad ia I Mr. S. S. Majaw (Khasi Deptt. Synod College) namar ki jingkyntboh ba kordor ba ki la ai halor kane ka kot. Ka jingpynlut por jong ki ban pule ia ka kot shuwa ba kin ai jingkyntboh kam long ka kam kaba rit. Nga sngewngub eb ia ki barob lai ngut.

Ka iing jong nga, kyrpang eb I Rev (Dr) J.F. Jyrwa i la long ka jingkyrshan bor bab ia nga ba kaba thob bad pyndep ia ka. Lada kblem ka jingiaipynshur na I bad na ka iing bi barob kawei ngan jin da la lwait ba shiteg lynti. Ka jingiaishab u kbun jong nga u Andrew ban type ia ka manuscript ka la long kawei kaba nga da sngewngub eb. Hynrei ka jingpynsbait bor kaba kyrpang eb ka wan na u Kynrad jong nga u Blei ba u Jisu Kbrist. Sha u ka nam ka burom barob ka leit.

Ha-Sharing Cottage,
Lumbhalang, Nongthymmai
Shillong - 14.
May 23rd, 2002.

Khublei,
M.B.Jyrwa
Khasi Dept. NEHU.
Shillong.

KA BYNRAP

Ka kot Ki Nongrim Litereshor Bad Ka Jingbishar Bniah ka dei sa kawei pat ka synniang kaba i Dr. (Mrs) M. B. Jyrwa i la pynnoh sha u thiar u sup ka thoh ka tar Khasi. Lehse ngam da donkam ba ngan bun ktien shuh balei i ai kyrteng ia ka kot kumta khamtam lei lei ha ka jingiadei bad ka tnat pule ba ki khot ha ka English "literary theory and criticism" namar i Dr. M. B. Jyrwa da lade hi ha "Ka Jingtyrwa" jong i, i la plaid bha ia kata ka phang.

Ngim bakla ban ong ba dei u Prof. H. W. Sten uba la sdang ban ai ksai bad thoh ruh ia kane ka tnat-pule lyngba ki kot kiba bun jait ki jong u. Na ine i phylliah ding la nang pynrhem shuh shuh naduh ba la plie ia ka Khasi Department ha ka North Eastern Hill University ha ka snem 1981 ha kaba la pyrsad shuh shuh ia ka ding da kiwei pat ki nonghikai bad nongthoh kiba la batai bad pynshai kaei kata ka "literary criticism" *ym* dei eh ia kata kaba ki ong ka "literary theory" ha ka jingiadei bad ka thoh ka tar Khasi. Kum ha kata ka por ki nongthoh ia ka "literary criticism" ki shah kynnoh ba ki dei tang ki "nongwohkjat" bad kiba sdang ban "batai stad" kumno ban "thoh". Nga phla ba nga dei uwei uba la long u sohpdung ha kata ka jingshah siat khnam. Hynrei lehse ha ka jingkhylung jong ka kam ha kane ka tnat pule jong ka litereshor ha kata ka por, bad kim da sngewthuh bha kaei kata ka *criticism* bad kaei ka kamram jong ka, bad shuh shuh lehse, kaei ka "mationg" jong ka. Kaei kaba i nongthoh jong kane ka kot i la sot na ka jingthoh jong nga ka ia dei eh kum ka jingkdew lynti ia ki nonghikai ia ka Khasi kumno ban hikai ia ka litereshor ne ha ka English ba ki ong ki *literary approaches towards teaching of literature*.

Niuma, nga la kum kdat khyndiat na kaei kaba nga dei ban ai kynthoh. I Kong Mum (kumba ngi khot ieit ia i) mynta ka khep i la trei ratbah bad sei pyrthei bluit ia kane ka kot lyngba ka jingpule bad ka bishar-bniah jong i ia ka litereshor ryngkat bad ka jingshem, jingiakynduh jong i ruh ha ka kam hikai. Kat kum ka jingiohi jong nga, i nongthoh i la pyrshang la ka bor ban batai pynshai ia kane ka tnat pule kaba i kumba ka dang donkam bha ban pynbha, pynshai, pynryntih bad pynjanai ha ki liang baroh. Nalor kata i la thir la thain bha ia ka jingkyntboh ki myllung Khasi kumno ki ioi, ki sngewthuh bad sngew shaphang ka poitri. Dei halor kine ki jingkyntboh jong ki (wat lada ngim sngew lah ban niiew ia ki

kum ki *kritik* ha ka dur kaba shisha) ba ngi sngewthuh ba ki don ia ki sap-tyndrai ban 'thaw' ne siañdur ia ki jingkynthoh bapher jong ki kam ki *creative artists* haba ngi shem haba ki lum lang ia ki snap ki skor ba ka *literary work of art* ka dawa kum ka jingmutdur ba sboh, ka jingiohi jngai bad rngai, ka jingkie ka dohnud, ka bor jabieng lyngba ka jingpeiba ka jingmut jingpyrkhat bad ka jingpynshong dor ba shisha halor kaei kaba ki iashem ia kynduh ha ka jingim. Dei lehse na kine ki daw ba ki nongthoh jong ngi kum ki *Creative Writers* ki sngew ba ki don kata ka jinglaitluid ha ka jingmut jingpyrkhat bad ka jingsawang ha ka jingkie ka dohnud ba ki jingtrei jong ki ki tuid arsut khlem shah kdong noh da ki mawlong mawteh ha ka lynti ia id jong ki.

Niuma, kaei kaba i Kong Mum i la ngam kham jylliew bha ka dei ha ka thwei jong ka poitri namar imat ba kham bun na ki nongthoh kiba la kren ei ei shaphang ka poitri ki dei ki myllung. Ka jingbishar bniah halor kine ki jingkynthoh ka long da shisha ka jinglam lynti bad jingiarap khamtam eh ia ki *research scholars* kiba kwah ban plaid shuh shuh ia ka *Khasi literary criticism*. Hynrei, kum uwei na ki nongthoh poitri, ia ka shat-jingmut ba ka "theory of literature/literary theory ka dei ka nongrim kaba kyrshan ia ka litereshor" kaba ngi shem ha "Ka Jingtyrwa" nga ieh ha ki nongpule ban pynnoh hi ia ki 'sai sawar.

Khatduh nga dap da ka jingkyrmen ba i Kong Mum in nang iai bteng ia ka kam thoh kam tar jong i na ka bynta ka jingroi jingiar ka litereshor Khasi ha ki por ki sngi ba dang wan.

Tang ka kitbok kitrwiang.

August 28th, 2002.

Khublei,

Dr. Bevan L. Swer

Professor & Head,

Department of Khasi,

North Eastern Hill University,

Shillong.

KI KHYNDIAT KYNTIEN

Nga la pule ia ka jingthoh jong i Dr. M.B. Jyrwa ia kaba i la ai kyrnteng *Ki Nongrim Litereshor bad Ka Jingbishar Bniah 1920 - 1970*. I Kong Mum (kumba ngi khot ieit ia i) i la phiah ia kane ka jingtrei ha ki lai bynta, kata ki bynta kiba iadei bad ka *Literary Theory*, ka *Literary Criticism* bad ka history jong kitei ar ha ka Khasi naduh u snem 1920 haduh u snem 1970. Ha ka bynta ba nyngkong i la kdew kyrpang ia ka jingbatai halor ka *Litereshor* ba la ai da kiba bun ki nongthoh, khamtam ki jong ki English. I la tai ia kane halor kine ki mat: (a) Kaei ka litereshor (b) Ka *Litereshor*: Ka jingpyndonkam kyrpang ia ka ktien (k) Ka *Litereshor*: Ka pyrthei ka jingmutdur (e) Ka *Litereshor*: Ka shong ha dor jong ka (g) Ka *Litereshor*: Ka bynta ki nongpule. Ha ka bynta kaba ar, i nongthoh i la tai sani bha halor ja jingbishar bniah (*Literary Criticism*) bad ruh halor ki rukom bishar bniah bapher ba la ju pyndonkam da ki kritik.

Ka bynta kaba lai ka long ka jingkordor eh namar hangne, i nongthoh i la buh beit buh ryntih ia u synniang ki nongthoh Khasi jong kine ki phew snem ba la jied sha kane ka tnat-pule. I la bishar bniah bin-pa-bin halor iwei pa-iwei na ki khatwei ngut ki nongthoh Khasi ha kaba kiba bun na ki hi, ki la jied ban thoh halor ka poitri. Tang lai ngut napdeng jong kitei ki nongthoh ki la jied ban tai ruh halor ka drama, kata u H. Elias, u Owen Rowie bad u F. M. Pugh. Na kane ka kot, ngi lah lehse ban ong ba kine ki phew snem ki long ka aiom jong ka poitri ha ka *history* jong kane ka tnat-pule.

Shuh shuh ruh ha kane ka kot, i nongthoh i la batai bad jer kyrnteng Khasi ia ka *Literary Theory* da "Ki Nongrim Litereshor". Nangta ha ka lynnong kaba lai, i la tyrwa ban ai kyrnteng Khasi ia ki kam bapher jong u kritik, kum 'tyrko' na ka bynta *analyse*, 'kubur' na ka bynta *appreciation* nalar kiwei de. Kine ki long ki jingtyrwa jong i nongthoh bad ka shong sa ha ki longdien ban sani, ban tyntjuh bad ban rai la yn pdiang, kyntait ne tei shuh shuh halor jong ki.

Hadien ka jingkhlad noh jong u Prof. H. W. Sten, la ðuna shibun eh ki jingthoh halor kane ka tnat-pule bad nga sngewkmen shibun ban iohi ia ka jingbteng pat ia ka da kane ka kot. Nga kyrmen ba i nongthoh in dang ia id shaphrang ha kane ka jingtrei jong i, khamtam eh ban lum ban lang ia ki jingthoh halor kane ka tnat-pule ba la noh synniang da ki nongthoh Khasi ha ki phew snem ba dang sah jong ka spah snem ba la leit.

Nga ai ka jingkyrkhu kyrdoh ia i nongthoh ba in nang ioh ka bor met, ka bor pyrkhath bad ka bor mynsiem ban iai kyntiew ia la ka thoh ka tar ha ki por ki ban dang wan.

U Blei un kyrkhu ia phi, Kong Mum.

August 23rd, 2002.

B. War
Professor,
Department of Khasi,
North Eastern Hill University,
Shillong.

KA STIR THIORI-KRITISISIM

Nalor jong u H. W. Sten uba la pyrshang nyingkong eh ban prat phang halor ka histori jong ka jingbishar bniah, mynta sa shi wat kynti pat ngi ioh pdiang, kum ki para nongpule, ia kajuh ka jaid histori ba la kha dei por na ka jabieng i Kong Mum B. Jyrwa.

Kam long toi kaba suk, kaba jem, ban bah wait prat ha ki stir lyngkha ba thain ba jwat jong ka Bishar Bniah khamtam hapoh ka juk ba sanphew snem. Hangne nga iohi ba ia ki ain ki kanun thoh histori la pynshong nongrim ha ka mynsiem jong u nongthoh, kumba la ong u Hegel. Na ka pneh jong ka literature la kha ia ka jingbishar bniah (criticism) bad na ka jingbishar bniah la pynkha ia ka theory. Ka jingtyllun jong kine baroh ha pneh jong ka por, la jan bad jngai kumjuh, ka pynkha ia ka histori jong kano kano na kine.

Hynda kumta, donkam eh ia ka mynsiem jong ka ne u nongthoh. Ka histori namarkata ka pynphalang ia ki rul ki ain kiba i dei bad i donkam ban don, ki dur ki dar, ki lat lat ba tuid ne tyllun suki bad sted, nalor kiwei kiwei de ter ter. Ka jylli jong ka Bishar Bniah ka kham lah ban shong bishar halor ka thiori. Hangne ruh la nang bteng shuh ia u kynjri ka histori.

Haba phai khyndiat sha kane ka kitab *Ki Nongrim Litereshor Bad Ka Jingbishar Bniah (1920-1970)*, I Nongthoh i la pyndep la ka bhah bad la ka kamram na ka bynta ka thoh ka tar ha ka jaitbynriew. Khlem pep, in sa nang bteng shuh ia ki laiphew snem ba sah jong katei ka spah snem. Da kane ka jingtrei shitom, kito ki symboh ksiar ba sah syllai, ba la ju shong lynrum lynrah lyngkhot lyngkhot hangne hangtai, hynrei mynta ynda la pynshong pyndait lang ia ki ter ter, ki la man pynlong ia u kynjri ba itynnad bad ishongkun. Mynta te, ka thiori ka la sdang khielung bad thylleng, katba ka Bishar Bniah ka la ieng rasong rangbah jwaiñ.

Khublei shibun Kong Mum. Kum ka jaitbynriew, ngi dang iai kitbok kitrwiang ba phin nang sei shuh ia ki hira kordor na ki syrtap ka litereshor.

August 27th, 2002.

S. S. Majaw
Head of Khasi Department,
Synod College,
Shillong.

KA JINGBISHAR B尼亚H

Kaei ka Jingbisha Bniah?

La kdew sha khmat ba ki kyntien 'Jingbisha Bniah' ki long ka jingpywan sha ka Khasi ia kaba ha ka English la ong 'literary criticism'. Kane ka long ka jingpywan kaba sngewtyinnat bad ka long ruh ia kaba la pdiang da baroh. Kaba sah mynta ka long tang ban batai ka mut aiu kane ka kaba ngi ong ka jingbisha bniah.

"Jingbisha Bniah" ki long ki kyntien kyllum kiba kdew ia kiba bun ki kam kiba u kritik u leh ha ka jingiadei bad ka litereshor. U H.W. Sten ha ka kot jong u Ka Jingbisha Bniah (1979) u la thoh kawei ka lynnong kaba u ai kyrteng "Uei u Kritik?" bad u L. M. Japang ha ka ishu "U Kritik" July 29, 1982 u la thoh kawei ka artikl "U Kritik ka thoh ka Tar bad ka kamram jong u." Kine ki jingthoh jong kine ki rangbah ki long ki jingthoh kiba myntoi naba ki ai jingmut ia ngi halor katei hi ka jingkylli ba la kylli haneng - kaei ka jingbisha bniah?

Ka jingbisha bniah ka dei ka jingbisha kaba bniah halor kano kano ka litereshor, bad kata ka jingbisha bniah ka lah ban long na ki liang kiba pher ba pher kat kum ka jingsngewbit jong u kritik. Kham bunsien ka jingbisha bniah ka long ka 'jingtatai' ia ka text. Nga pyndonkam ia ka kyntien 'jingtatai' ha ka jingmut iathuh (describe) ia kiei kiei kumba ki long hangta. Kaba kren shaphang ka khana, ka plot, ki tyngshop, ki dur shon jingmut bad kiwei kiwei pat ki bynta kiba don ha ka text ki long ka jingbisha bniah. Hynrei kine kim long kaba kut jong kane ka kam. Ki jait jingbisha bniah kiba ngi shem ha ki kot Criticism ha ka English kyntihup ruh ia kito kiba don ha ki lynnong 3 - 7 jong *Ka Jingbisha Bniah* ki long ki lynti prat (approach) kiba iathuh kaei ka phang kaba kito kiba bisha bniah ki bat. Harum ngan kdew tang katto katne ki kam kiba hap hapoh ka jingbisha bniah.

Kaba Tyrko

Ka kam jong u kritik ka pher na uba shu pule beit ia ka litereshor. Uba 'pule beit' hangne ka thew ia u nongpule u bym da buh jingmut eh ban da pharia ia ka text kumba long u kritik. Une u nongpule u pule ban sngewtyinnat. Kane kam mut ba um lah ban pharia ia ka text kum ba leh u kritik, lane um lah ban sngewthuh ia ki jingjia kiba thaiñ kyllaiñ bad kiba pynmih ia ki 'jingmut' bad 'jingthew' jong ki. Lehse u lah ban long u kritik lada u kwah, lehse um lah ban sngewthuh ia ka text kat haduh ban da long u kritik. Kane baroh ka shong ha ka kyrdan pule kaba u u

don. Ka jingiapher u kritik na u nongpule ka long ba u kritik u dei uba shim ia kiba bisha bniah kum ka kam jong u, bad u da pyntbit ruh ia lade ha kata.

Kawei na ki kam u kritik ka long ban tyrko ia kata ka text ba la jied. Nga pyndonkam ia ka kyntien tyrko ha ka jingmut ka kyntien 'analyse' ha ka English. Kaba tyrko ka mut kaba wad bniah ban lap ia ki bynta kiba kongsan hangta, nangta u peit bniah kano ka bynta ka iasnoh bad kawei pat, bad kumno u nongthoh u pyniasnoh ia ki. Te kumta katba u nongpule u iohi ia ka litereshor kum kawei ka art kaba la thaw itynnat bha, u kritik u iohi ia ka kum ki bynta ba pher ba la pyniasnoh lang sha ka jinglong kawei. U Kritik u iohi ia kine ki bynta ba pher da kaba nyngkong eh u pharia ia ka text ha ki lyngkhot lyngkhai kumta ba un lah ban jied kino ki jnit ki jnat kiba kham donkam kino kiwei pat ki bym da donkam eh. Kham bunsien ngi shem ba ka jingpule bad jingsngewthuh jong ngi ia kano kano ka litereshor ka kham bha ynda haba ngi la pule ia ka ryngkat bad kaba la tyrko kiwei. Kane ka lah ban long kumta namar u kritik hadien ba u la bisha bniah ia kata ka text u lah ban sot na ka lymbung jong ka text ia kiei kiei kiba itynnat bad kiba lah shisha ban long ki kopja ha kiba kiwei pat ki bynta ha kata ka litereshor ki snoh. Kita kiba u kritik u sot ki lah ban long ki jnit ki jnat kiba rit ba ria ia kiba ki nongpule kiba bun kim iohi, hynrei ynda haba u kritik u sei ia ki na ki jaka rieh hangto ki kylla long kiba paw, kiba itynnat bad ka dor jong ki ha ka jingiadei bad ka text ruh ka kiew. Kaba tyrko ia ka litereshor ka long kum kaba peit ia jingsuh syntiew ba itynnat na sha lyndet ban lap ia u 'saisdang, saipdeng bad 'saipynwai. Kane ka rukom ka pynlah ia u kritik ban kdew bad ong 'dei kane kaba pynitynnat ne pyndkhoh' ia kata kaba u nongthoh u thoh.

Kaba peit ia ka khriang la ha ka prose ne poitri, ia ki bowel, konsonan, shynrong sentens ki long ki kam kiba uba tyrko ia ka litereshor u leh. Kane ka kam ka long kaba myntoi haduh katta katta khamtam lada u kritik u thmu ban jam sha kaba ai jaka ia kata ka litereshor ha ka liang ka jait ka khong jong ka. Shuh shuh, kaba tyrko ka long kaba donkam ia kito ki kritik kiba thew ba woh ia ki jingmut jingthew ba don hangto. Kiba pynshongdor ia ka ruh ki donkam ban da tyrko ia ka text shuwa ba kin lah ban kren ei ei halor jong ka. U T. S. Eliot ha ka ese "The Function of Criticism" u ong ba ka jingtyrko ka dei ka tiar trei jong uwei pa uwei u kritik. Nalor kane, u Eliot u ong ruh ba ka jingianujor kawei bad kawei pat ka litereshor ruh ka long ka atiar ba donkam jong ki kritik.

Kaba Kubur

Kaba kubur ne da kumwei pat ia ka jingitynnat jong kano kano ka litereshor ka long kawei pat ka rukom jingbisha bniah. Hangne u kritik u wad na ka text ia kiei kiei kiba u sngew ki long ka daw jong ka jingitynnat

bad jingsngewtynnai. Ka kyntien "appreciation" ha ka English ka don bha ia kane ka jingmut. Ka jingbisha bniah ia ka litereshor ka dei ka jingpynpaw paitbah ia kaba u briew (kata u nongbisha bniah) u sngew ha kaba rieh. Ban lah ban kubur halor ka litereshor kum kaba itynnai ne em uta uba leh kumta u donkam eh ban da tyrko shuwa ia ka text.

Ka Pule Kham Sani

Kane ka dei kawei pat ka kam ha ka jingbisha bniah. Kane ka dawa ba ka jingbisha bniah ka dei ban long kaba la pynshong nongrim halor ka jingpule kaba da kham sani shisha. Ka dawa ba ka jingpule bniah ka long naduh ki kyntien kiba don ha kawei pa kawei ka sla kot kumta ba yn lap kano kaba dei ban leit sha ka tin khatniut bad kano kawei pat kaba dei ban pynlang sha ka thiar. Kaba bret ia kiwei ki bynta bad lum ia kiwei pat kiba na kajuh hi ka text ka long bad shong eh ha ka jingsngew ba shi met jong u kritik. Ia kane ka rukom la lam khmat da u I.A. Richards bad la tip ia ka kum ka *Practical Criticism*.

Kane ka rukom, ka mih kum ka jingsngew pyrshah ia kiwei pat ki rukom kiba wanrah ia ki bynta kiba shabar na ka text ban batai ia ka. Kaba batai ia ka text da ka jingtip shaphrang ka jingim u nongthoh, ki jingjia ha ka por ba u thoh, ka juk ha kaba u nongthoh u im ki long ki bynta kiba shabar na ka text. Ki kritik kiba pyniaid iew bha ia kane ka rukom pyrkhata ba dei ban bisha ia ka text na ki kyntien etc. kiba don hangta, ym na kiei kiei kiba shabar ka text ki long kito kiba la tip kum ki Anglo-American New Critics. Hynrei kaba dei ban iohi ka long ba kane ka rukom peit bniah kaba naduh na ki kyntien ka long ka rukom kaba myntoi haduh katta katta naba ka iarap ia u nongbisha bniah ban lah ban leh bha ha kata ka kam jong u.

Kaba Tih Ia ka Jingmut Jingthew

Kawei pat ka bynta kaba hap hi hapoh ka jingbisha bniah ka long kaba tih ba wad ia ka jingmut jingthew ha ka text. Ngi ju pyniasnoh ia ki kyntien 'jingmut jingthew' kum ki kyntien kynnoh. Kine kim don tang kawei ka jingmut hynrei ar kiba ia jan haduh katta katta kat haduh ba haba kren ia ki ka don ka jingsngew la kumba ki long bad mut tang kawei. Ka kyntien "jingmut" ka kit ia ka jingmut 'meaning' bad 'jingthew' pat ia ka 'significance' ha ka English. Ha ka jingbisha bniah, kaba wad ia ka jingmut ka mut kaba wad ia ka jingmut na kiei kiei kiba u nongthoh u la jied khnang. Kaba wad ia ka jingthew pat ka long kaba ngam kham ha lyndet jong kiei kiei kumba ki paw eg. Ha *Ka Jingkwah U Kpa* ngi iohi ba ka Nilima ka iap noh tang shiteng por. Kaba paw shai na kane ka jingjia ka long ba u W. Tiewsoh u kwah ban pynkynria noh ia ka khnang ban

ai jaka ia ka Sandhya ba kan san kum ka puron kaba skhem ban kyrshan bor bah ia ki jingjia haduh kaba kut ka nobel. Kane ka jingpynkynria ia ka Nilima da ka jingiap, ka jingpynkynria wat ia ka snaiap jong ka ruh da kaba ai syntiew ka long ka buit thaw kaba u W. Tiewsoh u long kynrad. Ha ki bynta kiba sha khmat ha ka nobel, u nongthoh u la pynlong ia ka Nilima ka bor kaba pyniaid ia ki jingjia baroh. Ka long kaba sngewpher shi rukom ba ka kynthei briew kan leit wad ia u Sonny sha ka Puja pandal hynrei ka Nilima ka la leh kumta ban pyndep ia kata kaba u kpa jong ka u la bthah lyngba ki shithi. Ka Nilima ka ieit ia u Sonny hynrei ka bat skhem ia la ka kular ba kan shong khynraw kumta ba kan ioh kyrshan ia la ki para. Ka Nilima ka shim ia kane ka kamram da ka jingskhem jingmut ba ka lah ban leh shisha kumta. Namarkata ka ong: "Kin long kumno lada ngan iehnoh ia ki ha kane ka por." Ka la pynjuh ia u Sonny kat haduh ba wat haba kam treh ban shongkurim ia u, pynban u Sonny u dei ban leh kumta ia ka para jong ka. Namarkata ka ong:

Dei ka jingkwah i pa bad nga dei ban kohnguh ia ki jingbthah jong i. Kata ka dei ka kamram jong nga.

(Jingkwah u Kpa 1998:45)

Hynrei balei u nongthoh u pynkynria noh ia ka? Hato ka long beit tang ban shu ai jaka ia ka Sandhya bad kumta pynurlong ia kata ka jingkwah u kpa? Ha ka jingiohi jong nga, ka jingiap jong ka Nilima bad ka jingjia noh syndon jong ka snaiap jong ka Nilima ka long ruh ia ka ban pynpaw ia ka jinglong ba suda bad ba lyngkot, bymdonbor jong ki jingmut jingpyrkhat jong ngi ki briew. Ka Nilima kum ka briew ka sngew kumba lada kan ieh ma ka, ki para jong ka kin iap, hynrei kim shym iap. Ka Sandhya kam shym sah khynnah sah hynrei ka la san, ka la pass B.A. ioh kam hikai bad ka la rangbah kat haduh ba ka la nud ban pyrshah ia u kpa jong ka ha ka jingiadei jong ka bad u Sonny. Ka jingthew kaba don ha lyndet ka jingiap ka Nilima ka long ba ki nongpule ki dei ban iohi ba ha ka pyrthei sngi, ym don uwei ne kawei ka briew kiba lada ym don ma ki te ka pyrthei ruh kan wai noh syndon. Ka briew kaba ngi sngew kumba ka ong "ngan kyrshan ma nga", hynrei ynda ym don ma ka wat tang ka jingdonkam kyrshan ruh kam shym mih satia. Ka Nilima ka shim ba ka long ka jingkitkhlieh jong ka ban pyndep ia ka jingkwah u kpa, pynban ia ka jingkwah u kpa la pyndep wat haba ka ka la iap. Ka Sandhya kam shym kren ei ei ia ka jingkwah u Kpa, hynrei ka pyndep ia kata khlem ka Nilima. Ka jingthew kaba don hangne ka long ba ka jingim briew ka shu iai tyllun hi wat haba kita kiba kham sngewlah ban ia kiwei kim don

shuh.

Ka jingiatai nia hapdeng kiba bun ki kritik ka long la kaba wad ia ka 'jingmut' bad 'jingthew' ka long beit tang kat kum ka text ne kham palat ban ia kata. Don kiba pyrkhata ba kaba wad ia ka 'jingmut' ka long kat kum ba ka paw ha ka text katba kaba wad ia ka 'jingthew' ka long ka jingthaw thymmai ia bad na kaei kaba u nongthoh u thoh. Kane ka mut ba ynda haba u kritik u la pra lyngkhot lyngkhai ia ka text, u lah ban pyndait pat ia ki ha kata ka rukom ba kaba mih nangta ka long kaba thymmai nadong shadong. Kaba leh kumta ka lah ban buh ha ka shyntur u nongthoh ia kiei kiei kiba u hi da lade um shym ong ne mut. Ka long kaba shisha ba u nongthoh u don la ki jingthmu haba u thoh ia ka litereshor jong u. Kata ka jingthmu ka paw lyngba ki kyntien, sentens, dak sangeh kiba u da jied kyrpang. U nongthoh u dei uba rai khatduh halor ka 'jingmut' bad 'jingthew' ha ka text jong u. Pynban ka long kaba lah ban long ba u nongthoh um lah ban iohi lut ia ki jingthew kaba kiwei pat kiba pule ia ka text jong u ki iohi. Kane ka rukom pyrkhata ka long ka kut kaba skhem ia kito kiba kyrshan ba kaba wad ia ka 'jingthew' ka long ka jingthaw thymmai. Shuh shuh kane ka ialam ia ngi ban pyrkhata ba ka jingbatai ia ka jingmut bad jingthew jong ka text ka lah ban ym long tang kawei. Hynrei kaba thaw thymmai ia ka text lyngba kaba sei ki jingbatai halor ka 'jingthew' ka pynmih ka jingkylli - haduh katno u kritik u don ka jinglailuid ban leh kumta halor ka text jong kiwei pat. Kaba dei ban long ka lynti pdeng ka long ba ki 'jingmut' bad 'jingthew' ki dei ban long kiba kyrsoi hi na ka text. Lada kam long kumta, ka jingma ioh ngin batai palat ban ia kaba don hangta ka lah ban mih. U nongthoh litereshor u lah ban ym iohi ia ki jingthew kiba ka text ka pynmih, hynrei lada la kdew ia kita da ki kritik, un ym donhok ban ong ba kita kim long kumta haba kita ki kyrsoi hi na ka text. Ka jingiadei hapdeng u nongthoh bad u kritik ong u Jeremy Hawthorn ka long kum ha kaba u kritik u long kum u nongniah taxi uba pynwad lem ia ka jaka sha kaba u nongshong kali jong u u thmu ban leit.

Ban wad ia ka 'jingmut' bad 'jingthew' ka dawa ia u kritik ban da pra ia ka text lyngkhot lyngkhai, ban da peit thuh ia kawei pa kawei ka lyngkhot lynda kumta kan long kaba eh ia u ban lap ia kata kaba u wad. Katba u leh ia kane, kine ki long ki mat kiba ki kritik ki buh jingmut.

(i) Kawei pa kawei ka lyngkhot (passage) ka don ka phang kren. eg. ka paragraph kaba nyngkong ha ka *Kwah Bym Ju Kut* ka dei shaphang u Abi.

(ii) Kawei pa kawei ka lyngkhot ka don ka sur kren. Ka sur kren ha katei ka lyngkhot ba la kdew ka dei ka sur iathuh ka sur lam ksai sha ka ban sngewthuh ba une u tyngshop Abi um long u nongwei ia ki jingpisa jinglynga ha ka mut pyrkhata.

(iii) Kawei pa kawei ka lyngkhot ka don u nongkren. U nongkren u lah ban long u nongthoh ne uno / kano kiwei pat ki tyngshop - puron. Ka jingkren u nongkren ka don ka jingiadei jingiatyngkhuh bad kiwei kiwei pat ki jingjia / jingkren kiba don hangta ha ka text. Ka jingsngewthuh bha uei u nongkren ka long kaba donkam namar ka iada na kaba ialam bakla khamtam eh haba wanrah ia ka jingmut jingthew ha ka text baroh kawei.

(iv) Khatduh, kawei pa kawei ka lyngkhot ka don la ka jong ka jong ka stail kren kaba paw lyngba ki kyntien, sentens, bowel, konsonan, ka jingjaid mar mar khap jong kawei ka lyngkhot bad kawei pat.

Kine saw tylli ki mat kim long kiba lah ban pyniakhlad da kaba jem. Borabor ka jingbatai ia ka phang kren ka shad sawdong sawdong kine kiwei pat ki mat. Kine saw tylli ki mat ki pynlong ia ka jingbatai ia ka 'jingmut' bad 'jingthew' kaba pura.

Nalor ba ka jingbatai ka dei ban long kaba pura, ka jingbatai ka dei ruh ban long kaba shisha. eg. u H.W. Sten ha katei kajuh ka nobel u khot kyrteng ka Pura ia ka tnga u Abi. Ka kyrteng jong ka ka iadei tang bad ka jingsngew shimet jong ka, hynrei ngi baroh ngi iohi ia ka jinglong bym pura jong ka. Kaba 'shisha' ba la kren hangne ka thew ia kaba shisha kat kum ka text. Ki jingmut jingthew ba lah ban shem hangto ki long kiba u kritik u sei hi na ka text. Kane ka mut ba u kritik u lah ban kyrshan ia ka jingsngewthuh jong u ia ka text da kaba u da sot hi nangta ia ki kyntien kiba biang kat kum ka jingsngewthuh jong u.

Kine ar: Kaba pura bad kaba shisha — ki long kum ki kopja ha kiba ka jingbatai ia ka jingmut 'jingthew' jong ka text ka sdien. Lada kine ki shong bha, lah ban ong ba kata ka jingbatai ka don ha ka lynti kaba ka dei ban don. Hynrei kaba donkam ban buh jingmut ka long ba ka jingbatai kan ym long kaba pura lada ia ki lyngkhot kiba don ha ka text ym shym la thaiñ lang. Kaba pyniasnoh lang kawei ia baroh ki lyngkhot ka pynlong ia ka jingbatai ka jingbatai kaba khlop bad kot lut ia baroh. Ka jingbatai kaba kdup lut ia baroh ka lah ban khang lad ban dang don sa da kiwei pat ki jingbatai, bad lada ka long kumta ka mut ba ka jingbatai ka long ka bym lah ban leh shuh da kumwei lait sa tang ban shu pdiang beit ia ka.

Ha kano kano ka text yn don beit ar ar bynta — (i) kiba donkam bad (ii) ki bym da donkam eh. Ka long ka kamram u kritik ym tang ban lah ban pyniasnoh ia ki bynta kiba donkam hynrei ban iohi ruh balei kita kiwei pat ki bym da donkam eh ruh ki don hangta. eg. Ki jnit ki jnat ha ka lynnong XI jong ka *Kwah Bym Ju Kut* kim da long eh kiba donkam na ka bynta ban ai ha u Abi ka jingithuh ia ka jingshisha — "Wa! Pleng u biew um lah ioh kat ia kaba u kwah. U ioh ia kawei bad u kwah sa kawei. Ki jingkwah jong u kim ju kut lano lano ruh" — hynrei balei katei ka lynnong ka shim haduh khyndai sla ha kane ka nobel ka long ka jingkylli kaba ki

kritik ki dei ban wad. Haba ki kritik ki la lah ban leh ia kane ka bynta kaba donkam, lah ban kren da kaba skhem ba ki la lah ban ai ka jingbatai kaba biang bad kaba dei ruh ban pdiang.

Ka Jingpynshongdor

Kawei na ki kam kiba hap ha ka jingbisha bniah ka dei ka jingpynshongdor ia kata ka text ba la jied ban leh kumta. Don shisha ki jingbisha bniah ki bym da long ka jingpynshongdor. eg. Lada ka jingbisha ka long beit tang ia ka plot ne ia ka buit thaw tyngshop - ka lah ban long ba kum hangta ym don jingpynshongdor ei ei. Pynban wat ha kiba kum kine ruh bunsien ngi lap ba ki nongbisha bniah kim lah lait na kaba kdew ia kaba u nongthoh u jop ne u rem ha kata ka kam. Ka jingbisha bniah ia kano kano ka litereshor na ka liang ka jait ka ju wanrah borabor ia ka jingpynshongdor kum kaba biang ne ka bym biang. Shim ia ka sonnet kum ka nuksa. U nongbisha bniah hangne un ym lah lait na kaba peit bniah ia ka dur ka dar jong ka na ka liang ki laiñ, ka tara bad ka khriang. Nangta un peit sa ia ka jingthmu kaba u nongthoh u don ban pynpaw hangto, un bisha ruh de la u jop ne em ban pynpaw bha ia kata kaba u thmu ban pynpaw, bad ha kaba u leh kumta, u nongbisha bniah un ym lah lait ruh na kaba ngam sha ka pyrkhath pyrdaiñ bad sha ka bor pynshong nia jong u nongthoh. Ha kine kiei kiei ka jingbisha bniah ka iaid ryngkat ryngkat bad ka jingpynshongdor.

Ha ka jingiadei bad kaba pynshongdor ia ka litereshor don ar tylli ki lynti pnat (approach) kiba bun ki kritik ki buh jingmut. Kine ki long (i) ban bisha bniah ia ka text na ki liang kiba pher bad da ki jingthew kiba pher kat kum ka jingdawa ba mih na ka text. Kane ka lynti pnat ka ialam sha ka ban ong ba ka text hi ka pynmih ki mat na kiba yn bisha pynshongdor ia ka. Kaba (ii) pat ka long ban bisha ia ka text tang na kawei ka mat kaba la buh lypa. Ka mat kaba la buh lypa ka lah ban long kano kano. U Plato, ngi kynmaw, u pynshongdor ia ka litereshor tang na ka mat ka jinghikai lane ka sneng ka kraw ba ki paitbah nongpule / nongpéitkai ki dei ban ioh na ka. Haba ia pyrshang ia kine ar lah ban ong ba ka lynti pnat kaba (i) haneng ka kham kylluid ha kata ka rukom ba u kritik u laitfluid ban bisha ia ka text kat naba u kham sngewbit bad kat na kaba kham shah khmat. Kaba (ii) pat ka pyrkhing la kat ka aiñ. U kritik, ha kane, u dei ban shim ia ka text bad pyniaid ia ka lyngba ki kyndon kiba ka jingpynbiang ia ki kan pynim ia kata ka text lane ka jingbym pynbiang ia ki kan pynkyllon khoit ia ka. Kane ka jingbuhdor kaba iaid da ka lynti (ii) haneng kam iohi ba ka jingbuhdor ia ka litereshor kam lah satia ban long kaba thik thak, kaba neh sah khlem kylla, naba ka dor jong ka litereshor ka shong eh ha kaba kiba pule ia ka ki aidor. Haba ka litereshor

ka long kaba itynnat kum ka art, haba ka pynsngewbha ia ki bad haba ka don ka jingiadei bad ki — kine hi ki long ka dor bad ka jingleitsiew jong ka.

Kaba pynshongdor ia ka litereshor ka ju long borabor khamtam eh na ka liang kumba la kdew haneng, ka jingtah jong ka ia ki nongpule da ki jingshisha ba iaineh kiba u nongthoh u pynpaw hangto. Kiei kita ki jingshisha ba iaineh? Kito ki jingshisha ki bym kylla kloï ki long kito kiba la khot ki jingshisha ba iaineh. U Soso Tham ha ka *Ki Sngi Barim U Hynñiew Trep* u kren ia shibun kiei kiei kiba ia dei bad ka jaitbynriew bad kawei na kita ka long ka jingiaiban ia kaba ka jaitbynriew ka kham sngewbha ban beh ia kiei kiei kiba dei ka jong kiwei ban ia kaba beh sha kiei kiei la ki jong. Kane ka jingshisha ba la pyrta da une u rangkynsai naduh ka snem 1936 ka dang long ka jingshisha kaba haduh mynta ruh ngi dang iai iohsngew hi. Ka jingshisha kumno ka sngew 'tang nga' ha ka poitri "Na Wai Khyrwi" u H. Elias ka phon sha ka jingpait jingpra ka Hima Sutnga hyndai ka long sa kawei pat ka nuksa. Ka jingartatien u Bharat Chandra la un sngewtynnat ne em ban kam pyrta-kurim ia uba dkoh ha *Ka Jingkwah u Kpa*, ka jingshisha ba isaitmet jong ka jingkwah brai bad ka jingjyndon jong kata ia kaba la khot ka jingieit ha ka *Haba Jingieit ka Rben* (D.T. Laloo, 1996) ki long ki jingshisha kiba mih na ka dohnud briew. Ki jingjia kum ka jingduk jingkyrduh, ka jingsah khunswet, ka jingban jong ka pang ka jhia, ka jynjar ka khuslai kaba mih na ka jingialeh thma, ka jinglehbein ki khraw paid ia ki rit paid, ka jingiapher uba duk na uba riwspah — kine ki long ki bynta jong ka jingim kaba la jan baroh ki briew ki sngewthuh. Kumno ki briew ba pher ba pher ki pynphai ki pynshong ha ka jingiadei bad kine ka pher na kawei ka jaitbynriew sha kawei pat. Kane ka ktah ia ki nongpule kat haduh ba ma ki ruh ki lah ban pyndei ia kita sha ka jingim jong ki, kata keiñ ka long ka bor bad ka dor jong kata ka litereshor. Kitei ki jingshisha ba iaineh ba la kdew haneng ha ki syrta jingiadei ba pher ba pher ki long kiba ki nongthoh litereshor ki pyrshang ban sngewthuh bad pynpaw hangta. U nongthoh uba lah ban leh bha ha kine u la dei ban da ngam jylliew bha ha kine ki jingshisha jong ka jingim bad lyngba ka buit thaw u bsiap ia kine ha ka rukom kaba itynnat bad sngewtynnat. Ha kine kiei kiei ka shong ka dor jong ka litereshor. U nongthoh litereshor, haba u shon dur ia ka jingim, u ai ka dur kaba da dei shisha (correct) jong kata ka pyrthei bad u lah ban leh ia kata da kaba u da tyrko bha ia ka jingim bad ia ki syrta ba bun jait ba ki briew ki leh ban jop ia ki jingeh, ban ioh ia kaba ki kwah, etc. Ha kaba u leh kumta ka shong ka dor jong ka litereshor jong u.

Ban pynshongdor ia ka litereshor, kan iarap lada ki kritik ki buh jingmut ba kine ki jingshisha jong ka jingim khamtam kito kiba iadei bad ka longbriew manbriew la ki long tynrai ha baroh ki briew, pynban ki jingsngew

jong ki ki kylla kat kum ka kolshor jong ki. Shisha lah ban ong ba ki kylla ruh kat kum ka juk bad dong jong ka pyrthei ha kaba u nongthoh ne nongpule u shong, u im u khieh.

Nga la pyrshang ban ai ka jingbatai lyngkot halor ka jingbishar bniah bad ki kam kiba kham kongsan kiba ki kritik ki ju leh. Dang don shibun kiwei pat ki jingkylli halor ka jingbishar bniah kiba ngam pat shym ktah hangne. Ban pynkut ia kane ka bynta nga sngewdei ban kdew ba kitei ia kiba la kdew kim trei kam lyngkhot lyngkhot hynrei ki ia khleh lang, ha ki jingtrei jong kiba bun. La shu kdew ia ki lyngkhot lyngkhot na ka bynta ban sngewthuh ia ki kum ki kam kiba pher ba pher kiba ki kritik ki ju leh.

Ka Jingiadei ka Litereshor bad ka Jingbishar Bniah

Ka litereshor bad jingbishar bniah ki don ka jingiadei kaba jan bha. La ju kren bunsien ia ka jingbishar bniah kum ka bym don kjat ha lade, namarkata kam lah ban ieng da lade syriem kum u jyrmi uba lada u dei ban san u dei ban da ioh tabah ha uwei pat u jingthung uba kham khlaif ban ia u. Kaba kum kane ka rukom pyrkhath ka la pynlong ia kiba bun ban sngew ba kane ka tnat pule ka long kham poh ban ia ka litereshor. Ka litereshor ka pynpaw ia kata kaba u nongthoh ia ka u iohi paw ne lehse u iohi rngai. Ka lah ban ym long ka jingiohi hynrei ka jingshem mynsiem; ka lah ban long ka jingiohi jngai kaba mih na kaba u nongthoh u kham u duriap ia kiei kiei kiba u iohi ba ki long kiba donkam. La ka long kumno kumno ruh u nongthoh litereshor u long u 'nongthaw' namar ha kaba u pynwandur ia kita kiba u iohi, etc. u 'thaw'. Ka kyntien 'poet' hi ka mut u 'nongthaw'. Ha ki por hyndai naduh u Plato, Aristotle ter ter, ka kyrteng 'poet' ka kyntiup ia baroh ki nongthoh litereshor. Ha ka Khasi ia u 'poet' ngi ong u 'myllung' kaba mut u 'nongrwai'. Ngim ju khot ki myllung ia kino kino kiwei pat ki nongthoh litereshor. Ngi khot u nongthoh drama, u nongthoh nobel ne nongthoh jingiathuhkhana. Kine ki nongthoh la ki thoh ia kano kano ka jaid litereshor ki long hi ki 'nongthaw' syriem kum ki nongoh dur kiba oh ha u maw ne dieng ban thaw ka dur kaba kat kum ka jingmut bad jingkwah jong ki. Kane ka kam jong ka jingthaw dur ne jingpynwandur ka kyrsoi na u nongthaw dur hi. Ka lah ban kyrsoi na ka jingpyrkhat ne jingbishar bniah ia ki bynta ha ka jingim ne na ka jingsngew ne na kine baroh lai. Ka jingpyrkhat, jingbishar bniah bad ka jingsngew ki ia ia id lang borabor. Ka lah ban long ba ka jingbishar bniah ka pynmih ia ka jingpyrkhat, bad ka jingpyrkhat pat ka pynmih ia ka jingsngew, hynrei ka lah ruh ban long ba ka jingsngew ka pynmih ia ka jingpyrkhat. Ka jingpyrkhat bad jingsngew tang ha ki hi kim pat pynmih litereshor; dei tad haduh ba ia kata ka jingsngew bad jingpyrkhat la pynpaw ha ki kyntien ba la da jied bha ba ki sa long ka *oral literature* bad *written literature* ynda haba la shon ia ki ha ki sla kot. Ban poi haduh hangne ka dawa

shibun ka por ka bor, lehse ka syep ka syar na ka liang u nongthoh. Ka jingbishar bniah ban lap ia ka buit thaw, phangpdeng bad ia ki nongrim halor kiba kawei ne baroh ki litereshor ki ieng kam don ia kajuha ka rukom 'thaw' jong u nongthoh litereshor, hynrei ngim dei ban klet ba uba bishar bniah ruh u dei ban mut ban pyrkhath, ban pynshong nia, ban bishar bad ban theh syep theh syar kum u nongthoh litereshor hi. Pynban u kritik um ioh satia ia ka kyrteng 'nongthaw' (poet). Kane ka rukom ai kyrteng ka pynsngew la kumba u kritik bad ki jingthoh jong u ki kham poh kyrdan ban ia ka litereshor. U William Wordsworth u la long uwei uba la nïew bein bha ia ki kam ki kti jong ki kritik. U la kren pyrshah kat haduh ba u la ong ba ki nongthoh ia ki jingbishar bniah kin jin da la pynlut bha ia ka por jong ki lada kin jin da la thoh da ka litereshor ha ka jaka ka jingbishar bniah.

Ia ki brieve kiba kum u Wordsworth ka eh ban pynbor ba kin sangeh shiphang bad pyrkhath bha ioh ka jingbishar bniah kam da long kaba poh kumba ki la ju mut. Hynrei na ka bynta kito ki bym pat leit ieng khop hapoh ka lama u Wordsworth kine ki mat pyrkhath harum, kin ai katto katne ka jingshai halor ka jingiadei hapdeng ka litereshor bad ka jingbishar bniah.

Ka litereshor ka dei kaba mih nyngkong, kata, shuwa ia ka jingbishar bniah. U Plato uba la long u nongseng ia ka jingbishar bniah, u la leh kumta namar u la iohi ba ki litereshor kiba la mih ha ka por jong u kim pynbiang satia ia kata kaba ha ka jingiohi jong u ki dei ban pynbiang, kata ban shakri ia ki brieve ha ka liang ka jinghikai. U Plato u khmih lynti ba kiei kiei baroh, ka litereshor ka dei kawei na kita, kin iatrei lang ban wanrah ia ka imlang sahlang kaba janai (ideal Republic). Kane ka jingkhmih lynti ka la pynlong ia u ban peit pyrman ia ki litereshor; ka la pynlong ia u ban batai pynshai bha kaei kaba ka poitri ka long, bad kaei kaba ka dei ban long. U Plato u la skhem jingmut kat haduh ban ong ba dei ban beh shnong lane pynryngkang par ia ki myllung kiba thoh ki poitri kiba ka khubor jong ki ka long pyrshah ia kata ka imlang sahlang ba janai jong u.

U Aristotle hadien jong u Plato u iohi ba kaba pyrkhath u Plato shaphang ka litereshor ka pynlong ia ka litereshor tang kum ka atiar shakri. Um sngewdei ba ka litereshor kan long ne ioh tang ia kane ka kyrdan. Kumta u la rai ban pyllait luid ia ka na ka jingteh ba ka dei ban hikai da kaba u pynthymmai lane pynpher ia ka jingbatai ia ka kyntien mimesis ne jingpyrthuh bud kaba u Plato hi u la pydonkam. Ha ka Poetics u Aristotle ym tang ba u batai ba ka poitri, kata, ka litereshor ka long ka jingpyrthuh bud ia ka jingkam kaba khraw bad ba tylli mlun, hynrei u batai ruh ia ki snap kiba dei ban don ha ka Shempap, ka Biria bad ka Epik. Kine ki jnit ki jnat ki la long ka nongrim ba ki nongthoh naduh kito ki por haduh

mynta ki bud lane ki kyntait. La ki nongthoh ki bud ne ki kyntait ia ki, pynban ki la iai sah ki mat kiba donkam ha u diengkot da uba ia ka ryngiang bad jingitynnat jong ka litereshor la thew.

Ka jingbisha bniah ka la mih kum ka bor kaba ñiah ia ka litereshor sha ka lynti kat kum ka jingsngewthuh kaba don ha kata ka juk. Nga la kdew haneng kumno u Plato bad Aristotle ki la khun ia ka dur bad ka sur jong ka litereshor ha ka por jong ki. Kumba la kdew ha ka lynnong 2 ka litereshor kam lah ban long ha ka suda. Ka imlang sahlang, ki brieve kiba im ha ka juk u nongthoh ki dei borabor u sohpdung jong ka. Ka jingim jingmut jong ki riwpyrkhat ha ka imlang sahlang ban bisha thuh ia kiei kiei kiba jia kiba long ka ju long borabor ka daw na kaba ki litereshor ki mih. *Ki Sngi Barim u Hynñiew Trep* u Soso Tham kam shym la mih na ka suda hynrei na ka imlang sahlang. Lada ngi peit bniah ia ki kot khubor "U Lurshai," "U Nongphira" bad "U Khasi Mynta" ngin ioi ba ka imlang sahlang Khasi ha kito ki por ka long kaba la ih bha ha ka pyrkhat pyrdaiñ ha ka bisha sani, bad ha ka jingioi jngai. Kine ki la long ka daw bah na ka bynta ka jingpynkhih ia ki myllung kum u Soso Tham bad kiwei ban thoh ia ki poitri ba khraw jong ki. Ki nongthoh ba pher ba pher ki lah ban ong ba ka poitri ka mih na ka dohnud, ne na ka bor pyrkhat, ne na ka bor mutdur, hynrei ka long kaba shisha ba ka bor bisha bniah ka dei kawei ka bor kaba pynkhih sha ka jingmih ki litereshor.

Ha kane ka liang u Matthew Arnold ruh u kdew ba ka jingsan ka litereshor ka shong ha ka jingsan ka jingbisha bniah. Kumta u thoh kumne:

... a poet for instance ought to know life and the world before dealing with them in poetry; and life and the world being, in modern times, very complex things, the creation of a modern poet, to be much worth, implies a great critical effort behind it; else it must be a comparatively poor, barren and short-lived affair."
(Arnold. "The Function of Criticism")

Hynrei ka jingbisha bniah ba la kdew haneng ka thew ia ka bor bisha bniah, kata, kaba peit pyrman katba ka jingbisha bniah kaba ngi ia kren hangne kam dei ia katei kaba wan na ka imlang sahlang hynrei ia kato kaba ki kritik ki wanrah na kaba ki bisha bniah ia ka litereshor. Ha kane ka liang lah ban ong ba ka bynta ba ka jingbisha bniah u kritik ka leh ka long ban ai ka dur ka dar (format) bad ki snap kiba kano kano ka jait litereshor ka dei ban bat, ki dur bad snap ki lah ban long kiba ki nongthoh ia ki litereshor ba pher ki kyntait pynban kine ki ju long borabor ki mat na kiba ia ka jingkyntait hi la thew. Lada ngi ong ba uwei u nongthoh u thoh kawei ka poitri thymmai ia kata kaba thymmai ruh yn thew borabor da kito hi ki mat ba la ioh na ka jingbisha bniah.

Ka long kaba shisha ba u Soso Tham u thoh ia ka Ki Sngi Barim u Hynñiew Trep hadien ba u la pynleit jingmut bha ia kiei kiei kiba don ha ka imlang sahlang, hynrei ha shuwa ba un leh kumta, u la dei ruh ban wad jingshai na ki kot nongrim litereshor bad jingbisha bniah kiba ha ka English. Ngii tip ia kane namar u phla ha "Ka Jingpynshai" ba u la dei ban dem da ki snem ha kaba pule ia kine ki kot kiba la ialam jingmut ia u kumno ban thoh ia ka poitri.

Ka kam jong ka litereshor ka long ban pynpaw ha ka rukom kaba donbor ia ka jingim lyngba ki jingjia, jingiakynduh bad ia ki jingsngew kiba mih na kita ki jingjia bad jingiatyngkhu. Ka kam jong ka jingbisha bniah pat ka long ban pra lyngkhot ia kata kaba u nongthoh litereshor u la thaw kumta ba yn lah ban ioi ia ka dor ba shisha bad ia ki jingmut jingthew ba don hangta. Ka long ka jingiadei kaba kham khyllah namar ba ia kata kaba la 'thaw' lah ban sngewthuh bad ioi ia ka jingitynnat jong ka bunsien tang ynda haba la don uno re u kritik uba tyrko, pynshongdor bad batai bniah ia ki jingmut jingthew hangto. Kane ka long kaba shisha khamtam eh haba ka litereshor khamtam ka poitri ka long kaba la thaiñ ni bha bad shuh shuh lada ka long kaba la thoh ha ka juk kaba ki nongpule kim tip ei ei shuh.

Ki nonghikai litereshor ki dei ki brieve kiba pyndonkam eh ia ka jingbisha bniah. Ka lah ban long ba ma ki hi ki ai ka jingbisha halor ki litereshor kiba ki hikai, lane ki lah ban leh kumta da kaba shim kyliang ia ka jingbisha bniah jong kiwei. La ka long kumno kumno ruh ym lah ban mutdur ba ka jinghikai litereshor kan iaid khlem ka jingbisha bniah. U B.L. Swer ha kane ka liang, u thoh kumne harum ha ka artikl jong u "Ka Khasi Literary Criticism haduh mynta" (1981) la kum ban kyrshan ia katei kaba la kdew shaphang ki nonghikai litereshor bad ka jingbisha bniah.

Hynrei ha ka jingbisha, ka *literary criticism* ka la dei bad ioh suh thied shwa ha ki nonghikai ia ka Khasi khamtam eh kito kiba hikai ha kolej, namar ka long ka kamram jong ki ban ai kyliang pat ia kane ha ki khynnah jong ki. Uwei pa uwei u nonghikai ka litereshor u dei ban don ia ka bor — ka bisha pynshongdor (critical faculty) bad lada um don ia kane, ka jinghikai jong u kan long kaba tang na sla, bad kam pynseisoh ei ei ruh ia kiba u hikai.

Ka litereshor khlem ka jingbisha bniah kan sahkut tang ha ki sla kot, ka ryngiang jong ka ruh kan taiñ namar ka jingbisha bniah ka long ka dawai khlaiñ jong ka litereshor. Dei na kane ka daw u H.W. Sten ha "Ka Jinglamphrang" jong ka kot *Ka Poitri u O.M. Wahlang* (1979) u ong ba ka jingbisha ka long kaba donkam eh na ka bynta ba ka litereshor Khasi

ruh kan san kan roi bad kot sha ka kyrdan kaba kiwei pat ki litereshor ki kot. U B.L. Swer ha kajuh ka artikl ba la kdew sha khmat u mynjur ba ka jingbishar bniah ka long ka daw bah jong ka jingsan jingroi jong ka thoh ka tar Khasi. U pynpaw shai hangto ba ka jingroi ka thoh ka tar kam shong ha ka jingbun ki poitri, drama ne nobel hynrei ka Jingbishar Bniah. Ha ka snem kaba bud (1982), une u juh u rangbah u pynpaw ia ka jingsngewkmen ba kane ka tnat jingpule kaba donkam ka la nang san hapdeng jong ngi. U thoh kumne ha ka artikl "The P.G. Class in Khasi: Its Significance" (Feb. 4. 1982).

... However the last five years have been very productive and Khasi Literature has reaped a rich harvest. Literary Criticism, an hitherto by passed branch of study is being taken up in real earnest and in the last five years as many as ten critical works have been published by different authors. These publications are indeed valuable contribution to Khasi Literary Criticism. Critical and analytical faculties are yet to be properly inculcated in the minds of the many. But as can be observed this particular branch of literature is slowly but surely capturing the imagination of a sizeable number of readers and writers as well.

U S.S. Majaw u kubur ia kane ka rukom pyrkhath u H.W. Sten bad u B.L. Swer ha ka artikl jong u "Khasi Texts for the Current Academic Session: (College only) kaba la mih lang ha katei kajuh ka thup ba la mih ka jong u B.L. Swer, u S.S. Majaw u thoh kumne:

Fifth Paper: This paper includes the concentration in the study of Literary criticism in 100 total marks. The criticism as a subject of study is really a new invention. It may be said that this is one of the greatest achievements that the last decade has ever toiled in the field of Khasi Literature. It is in this period that critical works in book form are coming out. On the other hand, it is, moreover, on the study of it that there lies the progress of any literature. Therefore much stress is to be laid on the study of this subject. This of course is altogether a new feature in the evolution of the Khasi Literary History.

Na kaba la kdew, nga ngeit ngi la lah ban iohi ia kawei ka jingshisha ba ka jingbishar bniah kam dei ka mangkariang ha ka litereshor, hynrei ba kine ki don ka jingiadei kaba kawei ka kyrshan ia kawei pat.

Ka Jingiadei ka Jingbishar Bniah bad Ki Nongrim Litereshor

Ka Jingiadei ka Jingbishar Bniah bad Ki Nongrim Litereshor

Ka jingbishar bniah bad ki nongrim litereshor ki don ka jingiadei kaba jan haduh katta katta, ki long kum ki arliang ka pisa, kim dei kijuh hynrei kim lah ban long ha la ka jong ka jong namar baroh ar ki ia snoh lang ha kawei ka met kaba ngi tip kum ka litereshor. Baroh ar ki shim ia ka litereshor kum ka phang pdeng kaba ki tyrko. Haba ar ki ia tyrko ia kajuh ka long kaba shisha ban ong ba kine ar ki ia tban ha ka jingpyntrei kam ia ki kat haduh ba teng teng ka pynshitom jingmut ia ngi ban wad kano ka jingbishar bniah bad kano pat ka nongrim litereshor. Ki lynnong bad bynta kiba sha khmat, nga ngeit, ki la lah ban ai jingshai katto katne halor ka jingiapher jong ki. Mynta ngin peit ia ka jingiadei hapdeng jong ki.

Ka jingiadei hapdeng kine ar ka paw nyngkong nyngshap ha ka jingshisha ba u kritik borabor u buh dor ia ka litereshor kaba u bishar bniah kat kum ki nongrim litereshor kiba u bat. Shisha un ym da iathuh ki nongrim litereshor aiu u bat pynban ka jingbishar bniah jong u hi kan pynpaw ia kata. Ka jingshisha hi ka long ba ki nongrim litereshor borabor ki kynthup ia ka jingbishar bniah. Ngi iohi ia ka ha ki nongthoh ha ka English bad ha ka Khasi ruh. Ki nongthoh Khasi kiba don bynta ha ka jingbishar bniah kum ki jong u H. Elias, F.M. Pugh bad kiwei ki long ha kajuh ka por ki nongsei ia ki nongrim litereshor bad ki kritik. Don ki bynta kiba ki kren shaphang kaei ka poitri lane kaei ka drama hynrei don ruh ki bynta kiba ki kren kum ki kritik haba ki kdew ia ki bynta kiba ka poitri / drama kam dei ban long kumta.

Kine ar ki don ka jingiadei kaba kumba da thain ha ka jingmut u nongthoh. Ki nongrim litereshor ki bat ia u na ka liang ka phang (focus) katba ka jingbishar bniah pat na ka liang ka dur (form) bad hapdeng kine ar un theh syep ban pynmih ia kata kaba don ha ka dohnud jong u.